

Απόστολος Πιερρής

Δωρικές και Ολυμπιακές Μελέτες

Η Μορφολογία

του Δωρικού και του Ιωνικού Ρυθμού

στην Πρώιμη Αρχαϊκή Γλυπτική

II

25 Φεβρουαρίου 2015

Παράλληλα, και λίγο αργότερα από τη γραμμή της Δωρικής πλαστικής που αρχίζει με τους Σκύλλι και Δίποινο, εκτυλίσσεται η διαμόρφωση του Ιωνικού Ρυθμού από τη Χιώτικη αρχή για την οποία μας ομιλούν οι πηγές, με τη διαδοχή Μέλα-Μικκιάδη-Αρχερμο-Βούπαλο και Αθήνιδα.

Με βάση τα αρχαιολογικά ευρήματα αναπαραστήσαμε την εξέλιξη του Δωρικού ρυθμού από την ανάδυση της Μορφής στους ορειχάλκινους «Απόλλωνες» της μικροτεχνίας στην Ολυμπία, στον Κούρο της Φιγάλειας (2ο τέταρτο του 7ου αιώνα, Ολυμπία) και από εκεί στον Κλέοβι και Βίωνα (τέλος του 7ου αιώνα, Δελφοί). Σε επόμενη μελέτη θα δείξω την γένεση του Αττικού Ρυθμού από την Σπαρτιατική Δωρική Γλυπτική. Άλλη διακλάδωση της τελευταίας από αυτή που οδηγεί στον Κλέοβι και Βίωνα, μας παρουσιάζει ο Κούρος No. 3645 του Αρχαιολογικού Μουσείου στην Αθήνα από το Σούνιο [Richter, *Kouroi*, No. 3 = Figs. 40-41; Bushor, *Fruegriechische Juenglinge*, Abb. 54-55; Homann-Wedeking, *Anfaenge*, Abb. 38-39]. Ο Κούρος αυτός γεφυρώνει τον Σπαρτιατικό Κούρο της Φιγάλειας προς τους Κούρους του Σουνίου και τις απαρχές της Αττικής μνημειακής γλυπτικής, ως τρίτον τι έτερον και του πελοποννησιακού Δωρικού και του Αιγαιοπελαγίτικου Ιωνικού Ρυθμού.

Ομόλογοι και προγενέστεροι στον Κούρο της Φιγάλειας από την πλευρά του Ιωνικού Ρυθμού είναι μια ομάδα από θραύσματα Κούρων στη Δήλο περιλαμβανομένου και του Κολοσσού των Ναξίων, και δυο Κούροι της Σαντορίνης.

[G. Richter, *Kouroi*, No. 15 = Figs. 87-90; No. 16; No. 17 = Figs. 94-95 από τη Δήλο, και No. 18 = A-D Figs. 97-102. Για τον Κολοσσό των Ναξίων στη Δήλο, v. E. Buscher, *Frühgriechische Jünglinge*, Abb. 29-31. Cf. E. Homann-Wedeking, *Die Anfänge der griechischen Grossplastik*, Abb. 30-32. Και για τους Κούρους της Σαντορίνης *ibid.* Abb. 24 και 25].

Στη Δήλο βρίσκουμε τη σωζόμενη απαρχή της Ιωνικής Μνημειακής Γλυπτικής, στον κορμό Richter, *op.cit.*, Figs. 20-21 και στο άνω μέρος του σώματος *ibid.* Figs. 22-24 (cf. Homann-Wedeking, *op.cit.*, Abb. 21. Τοποθετούνται περί το 675 π.Χ. Αμέσως μετά έρχεται η ομάδα που προανέφερα. Τα μορφολογικά χαρακτηριστικά είναι κοινά και παρατηρούνται και σε ένα έξοχο δείγμα της γραμμής αυτής εξέλιξης, ένα χαρακτηριστικό αριστούργημα του Ιωνικού Ρυθμού στη Γλυπτική, αν και υστερότερο χρονολογικά από τους Δωρικούς Κλέοβι και Βίτωνα του Αργείου [Πολυ]μήδη με τους οποίους υφολογικά αντιπαρατίθεται. Ο Κούρος της Μήλου (Αθήνα) είναι προχωρημένος στην γραμμή εξέλιξης στην οποία ανήκει, τοποθετείται μετά τα μέσα του 6ου π.Χ. αιώνα.

[Richter, *op.cit.*, No. 86 = Figs. 273-279; Homann-Wedeking, *op.cit.*, Abb. 49, περί τα 2,15 m ύψος, από μάρμαρο της Νάξου].

Επι-φαίνεται σε αυτόν τον κολοσσικό Κούρο ο Ιωνικός Απόλλων. Ότι παριστά τον θεό προκύπτει και από το ότι η φυσιογνωμία του αγάλματος είναι κοινή σε έναν σημαντικό αριθμό κούρων.

Ο Κούρος Απόλλων είναι λυγερόκορμος με ένα γυμνασμένο μα ελαστικό σώμα. Η αξονικότητα προς τα άνω που χαρακτηρίζει την Αττική γλυπτική του πρώτου μισού του 5ου αιώνα έχει την πρώτη της υποδήλωση και ενέργεια εδώ. Το ορθογώνιο μεταξύ μασχαλών και εξωτερικής διόγκωσης των μυωδών μηρών, όπως αυτό αποτυπώνεται στον Δωρικό ρυθμό, δεν υπάρχει στον Κούρο από τη Μήλο. Ο Κούρος ανθίζει από βλαστό σαν φυτικό μόρφωμα, όπως και ο Ιωνικός κίων. Αυτό δίνει την

εντύπωση ότι οι ώμοι είναι ιδιαίτερα πλατείς και μπορεί να φανεί ότι αντιτίθεται στην εγγραφή που έκανα του Κούρου στη σειρά των προμνημονευθέντων αγαλμάτων, όπου απαντούν στενοί σχετικά ώμοι. Αλλά και εδώ συγκρινόμενη προς το ύψος η διάταση των ώμων είναι μάλλον περιορισμένη. Δεν φαίνεται το «τετράγωνο» των Δωρικών Κούρων, η σφιχτή τεκτονική του υπεργυμνασμένου σώματος όσον αφορά στην εντύπωση της σχέσης πλάτους προς ύψος κορμού και συνόλου σώματος.

Ο Ιωνικός ρυθμός τείνει προς την ανάταση σε Γλυπτική και Αρχιτεκτονική, ο Δωρικός δείχνει δύναμη, ο πρώτος ορίζεται από κομψότητα, ο δεύτερος από τέλεια αρμονία, και πάλι ο ένας λατρεύει την ελαστικότητα του κίονα και σώματος, ο άλλος τη σφριγηλότητα της ευ-μορφίας λίθου και μυϊκής μάζας. Αυτά τα μορφολογικά χαρακτηριστικά έμειναν μέχρι τέλος της εξέλιξης στο Υψηλό Κλασσικό, αρχίζοντας με την ίδια την εμφάνιση της μνημειακής γλυπτικής και αρχιτεκτονικής από πέτρα στο πρώτο μισό του 7ου π.Χ. αιώνα.

Το περίγραμμα συνέχει και υποστασιοποιεί ως πέρας τον Κούρο. Μια ρέουσα γραμμή, χωρίς την παραμικρή γωνιώση, μια εύγλωττη συνεχής σε πρώτο και δεύτερο βαθμό γραμμή χαριτωμένη και δυνατή ταυτόχρονα ξεκινάει από τις μασχάλες και κατεβαίνει σαν ένα διπλό S μέχρι άκρων ποδών. Το ίδιο από την κορυφή της κεφαλής σύρεται ένα έντονο S μέχρι άκρων ώμων. Και μάλιστα το αποφασιστικό S της κεφαλής είναι στην αριστερή (όπως το βλέπουμε) μεριά του Κούρου, και το γλυκύτατο διπλό S του κορμού και των κάτω άκρων είναι στην δεξιά, ενώ αντιστρόφως το κατοπτρικό δυνατό S στην κεφαλή είναι δεξιά και το μαλακό κατοπτρικό S του σώματος αριστερά.

Οι μύες δεν τονίζονται και δεν οργανώνονται σε χωριστούς όγκους κατά μέλη όπως στον Δωρικό Ρυθμό. Το όλο δεν είναι η αρμονία των

μερών, αλλά η ολότητα είναι η πρώτη αρχή. Τα μέλη διαδέχονται το ένα το άλλο κατά τάξη με αδιάκριτες ή πολύ μαλακές μεταβάσεις. Η τεκτονική του σώματος στην διάρθρωση των μελών είναι λεία. Δεν είναι ότι ο Κούρος δεν έχει ένα καλογυμνασμένο σώμα κατά τα πρότυπα της αρχαίας βιοθεωρίας. Αυτό φαίνεται από τη ρωμαλέα διαμόρφωση των κνημών (ιδίως από μπροστά) και από τις πολλαπλές γραμμώσεις των κοιλιακών, που όμως μόλις που υποδεικνύονται γλυπτικά. Οι γλουτοί και οι μηροί είναι λιγότερο αναπτυγμένοι από το άλλο μέρος, σε σχέση με τους στιβαρούς εσφαιρωμένους γλουτούς και τους διογκωμένους μύες των μηρών στη Δωρική τεκτονική του σώματος.

Το πρόσωπο είναι ανυπέροβλητα χαρίεν, αναβλύζει την χάρι του προθήβη θεού. Η έκφραση είναι όλο φως, ενώ κάτι το παρθένιο επιφαίνεται στην όψη του Κουριδίου Απόλλωνα. Ταυτόχρονα μια ιδιαίτερη σοφία αναβλύζει από την ακμή της νεότητας, ένα ελαφρά υπεροπτικό, ελαφρά ειρωνικό χαμόγελο λάμπει στο πρόσωπό του. Ξέρει τα πάντα, ξέρει τί σκεφτόμαστε στα μύχια της ύπαρξής μας, ξέρει τους νόμους της κοσμικής τάξης – και παίζει με όλα. Η χαριτοβρυσία είναι η έκφρασή του γιατί ξέρει το νόημα της ύπαρξης και γνωρίζει ότι αυτός είναι στην εστία του: ξέρει το Κάλλος του για το οποίο υπάρχει όλος ο Κόσμος, για τον οποίο διαμελίζεται το Απόλυτο στο Φαίνεσθαι και η Αιωνιότητα διασπάται στον Χρόνο.

Ο Απόλλων της Μήλου είναι ο Άναξ των Δελφών, ο Κοσμικός Βασιλεύς, κατά την Ιωνική εκδοχή, Ηρακλείτεια και γλυπτική:

παῖς παίζων πεσσεύων· παιδὸς ἢ βασιλῆ.

Το παιχνίδι του Απόλλωνα είναι το δράμα της ανθρώπινης ύπαρξης.

Τα χαρακτηριστικά του προσώπου είναι λεπτά, η συνολική όψη έχει σχεδόν οβαλοποιηθεί με μόνο το πηγούνι να κρατάει κάτι λίγο από τις

ισχυρές γωνίες του Δωρικού ύφους, το στόμα είναι μικρό και αποφασιστικό, κάμπτεται δε σε μια απλή καμπύλη που επαναλαμβάνει την καμπύλη των κάτω παρειών και γνάθου. Μα και τα ρουθούνια σχηματίζουν τρίτη παράλληλη προς τις άλλες καμπύλη, προς το στόμα και το κάτω περίγραμμα του προσώπου. Αλλά ακριβώς από πάνω διαγράφεται μια ανάστροφη εξαιρετική συνεχής και ομαλή αλλά δυνατή και γλυκειά καμπύλη από το άκρο της μύτης, στο εσωτερικό τέλος της κόγχης των οφθαλμών, και μετά τελειώνοντας με μια θαυμαστή υπεραίρουσα οφρύ μέχρι το άκρο του προσώπου.

Τα αυτιά έχουν αποδοθεί με φορμαλιστική ακρίβεια πραγματικότητας, και η κόμμωση πέφτει με υπέροχη χαρίεσσα κομψότητα πίσω από τα αυτιά χαμηλά στους ώμους, ενώ στο μέτωπο σχηματίζονται περίτεχνους συνεχείς ελικοειδείς στροβιλωτούς βοστρύχους.

Αξιοπαρατήρητη είναι η πλάγια κατατομή του προσώπου: αντί της γωνιώδους κλάσεως εις αμβλεία γωνία με κορυφή στην άκρη της μύτης, η γραμμή από κορυφής μετώπου μέχρι άκρης πηγουνιού είναι σχεδόν ευθεία πλην του μέτριου εξάρματος της ρινός, κάτι που προοιμιάζει την εγκατάλειψη της «γωνίας όψεως» από την κύρια γραμμή της Γλυπτικής του Υψηλού Κλασσικού (V. Charles Walston (Waldstein), *Alcamenes and the Establishment of the Classical Type in Greek Art*, 1926, Ch. V, The Facial Angle, pp. 42-59). Αυτό αποτελεί καθ' εαυτό μια ισχυρή ένδειξη της Δωρικής προέλευσης του Ιωνικού Ρυθμού. Η κάθετη σχεδόν γραμμή του εμπρόσθιου πέρατος του προσώπου στην πλάγια όψη συνδέεται κατά τους κλασσικούς χρόνους αλλά η τάση έχει προϋδασθεί ενωρίς με την Αργεία, γενικώτερα Πελοποννησιακή Δωρική Γλυπτική. Και επίσης η πλάγια κατατομή του προσώπου είναι παραλληλόγραμμη με ικανό πλάτος, χαρακτηριστικό επίσης της Δωρικής πλαστικής, στον εν λόγω Κούρο όμως αυτό συμβαίνει μόνο κατά την εμπρόσθια και οπίσθια

πλευρά, ενώ η οξεία άνοδος της γνάθου προς τα αυτιά απομακρύνει από την Πελοποννησιακή κλασσική κατατομή προσδίνοντας στυλιζαρισμένη κομψότητα στην μορφή, με το μετρίως προεξέχον πηγούνι να παρέχει ερόεσσα ισχυρογνωμοσύνη.